

Nordertor/Nørreport i Flensborg blev benyttet som motiv på både danske og tyske afstemningsplakater. Flensborg var den mest omstridte by under afstemningskampen og i ugerne efter den 14. marts 1920. Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig. Kunstner: Johann Holtz.

Kampen om Flensborg

Avisdebatten efter folkeafstemningen 14. marts 1920

AF MOGENS ROSTGAARD NISSEN

I de første uger efter folkeafstemningen 14. marts 1920 i afstemningszone 2, fandt en heftig opinionskamp sted i de rigsdanske aviser. Debatten drejede sig om Flensborg; skulle byen med til Danmark uanset afstemningsresultatet, skulle den forblive i Tyskland eller skulle den eventuelt internationaliseres og være under international kontrol. Argumenterne for eller imod var ikke nye, men de blev fremstillet skarpere efter afstemningen havde fundet sted, end det var tilfældet inden 14. marts. I artiklen tages der afsæt i de holdninger, som præsenteres i de fire store rigsdanske aviser; de konservative *Nationaltidende* og *Berlingske Tidende* – som ønskede Flensborg med til Danmark – og *Politiken* og *Social-Demokraten*, der var imod.

Indledning

I dagene efter folkeafstemningen i zone 2 – der omfattede Flensborg og en række landsogne i Mellemslesvig – 14. marts 1920, blev der ført en heftig opinionskamp i de danske aviser om hvorvidt Flensborg skulle med til Danmark eller ej. Argumenterne var kendte fra afstemningskampen, men blev formuleret klarere efter afstemningen, end det var tilfældet inden.

Debatten drejede sig hovedsageligt om Flensborg og i mindre grad om det øvrige zone 2.¹ Det såkaldte Flensborg-spørgsmål havde meget stor betydning for Danmark, ligesom det naturligvis var afgørende for de mennesker, som boede i byen. Den nationale betydning for Danmark kan vanskeligt overdrives, for det indvirkede meget direkte på landets samlede størrelse og befolkningstal og på det beløb, der skulle investeres i Sønderjylland efter Genforeningen. Mindst lige så vigtigt var spørgsmålet om, hvor mange tysksindede mennesker, der kom til at bo i Danmark og hvordan det fremtidige forhold til Tyskland ville blive.

Gennem årene har en række historikere beskæftiget sig med folkeafstemningerne i Slesvig i 1920. Her tænkes primært på Troels Fink og Hans Schultz Hansen, som især har haft fokus på den interne splid blandt de sønderjyske medlemmer af tilsynsrådet i den nordslesvigske vælgerforening.² Tage Kaarsted og Knud J.V. Jespersen har i højere grad undersøgt afstemningernes nationalpolitiske betydning for Danmark,

herunder særligt Flensborg-spørgsmålets betydning for Påskekrisen i 1920.³ Andre har vurderet folkeafstemningerne i et internationalt perspektiv, især i forhold til fredskonferencen i Paris.⁴ Samlet danner der sig et klart billede af, at der gennem de 18-19 måneder, der gik fra afslutningen af første verdenskrig til folkeafstemningerne blev afholdt, blev gravet dybere og dybere grøfter mellem de to lejre, som henholdsvis bestod af dem der ønskede at det alene var afstemningszone 1 – det nuværende Sønderjylland – der kom med til Danmark, og dem som ville have, at en større del af Slesvig blev dansk. Opinionskampen i aviserne efter zone 2-afstemningen er derimod ikke tidligere gennemgået, men er alene inddraget drypvvis som elementer i større undersøgelser. Formålet med denne artikel er at undersøge de argumenter, som fremkom i de rigsdanske aviser for eller imod Flensborgs genforening med Danmark, i de første uger efter folkeafstemningen havde fundet sted. Hovedvægten er lagt på de fire store rigsdanske aviser – *Berlingske Tidende*, *Nationaltidende*, *Social-Demokraten* og *Politiken* – mens øvrige aviser inddrages, hvis der her blev præsenteret andre holdninger end i de fire nævnte. Det gælder især de forskellige Venstre-aviser, som var præget af stor intern uenighed i Flensborg-spørgsmålet og ikke havde noget toneangivende talerør. En dybdegående analyse af den interne debat i Venstre-aviserne vil dog spænde for vidt til en artikel af dette omfang. Partiet Venstre var desuden splittet i Flensborg-spørgsmålet, og de to politiske ledere, Niels Neergaard og I.C. Christensen, benyttede det i marts og april 1920 i et kompliceret politisk-strategisk spil som løftestang til at få fjernet den radikale Zahle-regering. Det er især Kaarsted, der har blotlagt dette forløb, og der henvises til ham for en grundig gennemgang af denne problemstilling.⁵

Berlingske Tidende og *Nationaltidende* var konservative aviser, der argumenterede for, at Flensborg skulle med til Danmark uanset resultatet af afstemningen 14. marts, mens *Social-Demokraten* og *Politiken* – som var henholdsvis socialdemokratisk og radikal – repræsenterede regeringens holdninger, og var imod at Danmark skulle modtage et større område end afstemningszone 1.⁶ Ofte tog de rigsdanske aviser afsæt i holdninger, som tidligere var præsenteret i de dansksprogede sønderjyske aviser, primært i *Flensborg Avis* og *Hejmdal*, men artiklerne i de sønderjyske aviser inddrages ikke direkte i analysen. Dette skyldes, at der i artiklen fokuseres på forsøgene på at påvirke opinionen i Danmark, men også at Fink i sin undersøgelse allerede har beskæftiget sig med *Flensborg Avis'* og *Hejmdals* holdninger.

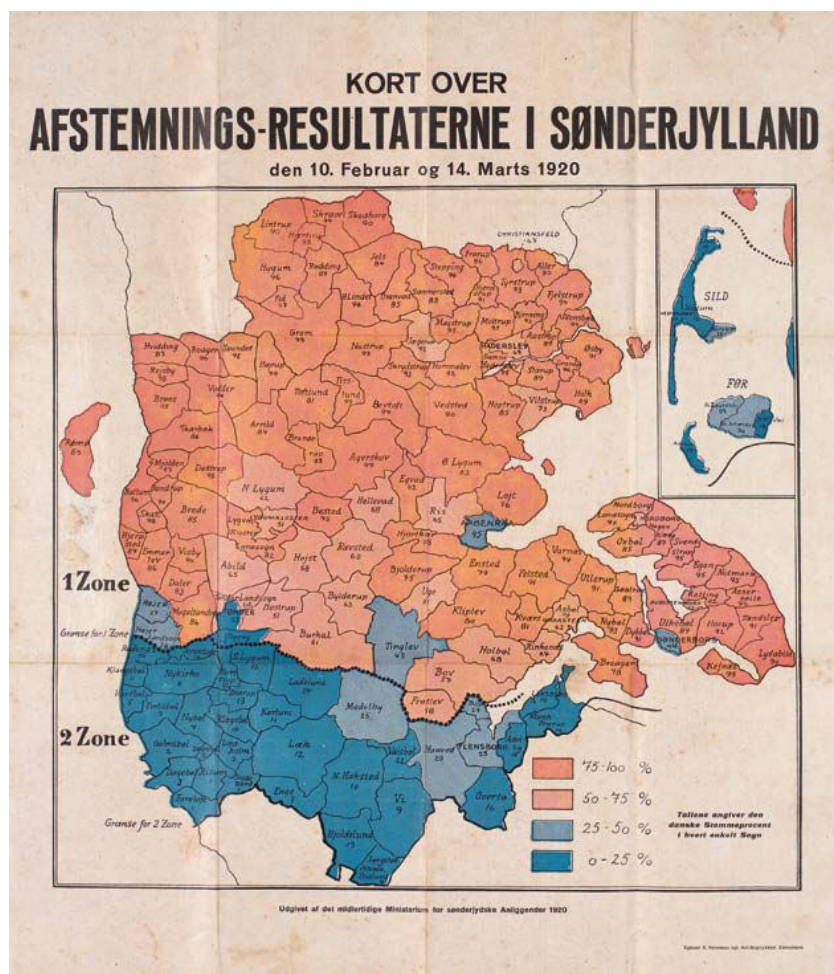
I det danske udenrigsministerium blev der holdt øje med opinionskampen i aviserne, og der er bevaret et stort udklipsarkiv. Det indikerer, at ministeriet fandt, at denne avisdebat var vigtig, og noget man fra officiel hånd måtte holde øje med. I artiklen tages der afsæt i dette udklipsarkiv.⁷ Enkelte gange er det udvidet med søgninger under mediastream på Statsbibliotekets hjemmeside, idet en række danske aviser er digitaliseret og kan hentes her.⁸ Dette er alene sket, når det har været nødvendigt at hente den fulde artikel, eller for at kunne følge op på en igangværende debat.

Baggrunden for opinionskampen

På et møde den 16.-17. november 1918 vedtog Den nordslesvigske Vælgerforening Aabenraa-resolutionen.⁹ Vælgerforeningen var de dansk-sindede sønderjyders politiske organisation, stiftet i 1888 med H. P. Hanssen som den drivende kraft. I 1918 var Hanssen rigsdagsmand i Berlin, og han havde gødet jorden hos både den danske og den nye tyske regering, og resolutionens forslag til en grænselinje mellem afstemningszone 1 og 2 blev næsten identisk med den grænse mellem Danmark og Tyskland, der et par år senere blev gennemført i forbindelse med Genforeningen. Som dokumenteret af Schultz Hansen var der større uenighed i Vælgerforeningens tilsynsråd, end det hidtil har været kendt, men i oktober-november 1918 var der trods alt et meget stort flertal, som bakkede op bag denne grænselinje, der placerede Flensborg i zone 2.

Frem til afstemningerne i februar og marts 1920 opstod der stigende uenighed om det rigtige i, at den kommende dansk-tyske grænse sandsynligvis ville komme til at gå nord om Flensborg, ligesom der blev stillet krav om, at flere dansktalende landsogne i Mellemslesvig – området i afstemningszone 2 lige syd for 1920-grænsen – skulle med til Danmark.¹⁰ Uenigheden opstod internt i tilsynsrådet, hvor der blev dannet en Flensborg-gruppe, som krævede at en større del af Mellemslesvig kom med til Danmark, og, som minimum, at Flensborg blev dansk. Her var især chefredaktøren på *Flensborg Avis*, Ernst Christiansen, meget aktiv, men han blev kraftigt støttet af Vælgerforeningens næstformand, Peter Grau, journalist og redaktør Andreas Grau og tidligere landdagsmand i Berlin H. D. Kloppenborg-Skrumsager, ligesom flere andre var Flensborg-tilhængere.¹¹ Denne gruppe etablerede samtidig en stærk alliance med ligesindede rigsdanskere fra især konservative kredse i Kø-

benhavn samt enkelte politikere fra Venstre. Flensborg-gruppen med ligesindede rigsdanskere italesatte en række grunde til, at den dansk-tyske grænse skulle gå længere mod syd, og en væsentlig del af retorikken var rettet mod den radikale danske regering under Carl Theodor Zahles ledelse, der var støttet af Socialdemokratiet. Da H. P. Hanssen i sommeren 1919 blev minister for sønderjyske anliggender, blev skytset

Ministeriet for sønderjyske anliggender lavede det officielle kort med afstemningsresultaterne i zone 1 og 2. Kilde: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, K133.

i stigende grad rettet mod ham. Striden om Flensborgs nationale tilhørsforhold havde således en indenrigspolitisk dimension i Danmark, hvor fortalere for at byen skulle være dansk så regeringen som en afgørende hindring for at dette kunne gennemføres. En væsentlig del af deres kampagne gik derfor ud på at få fjernet regeringen, hvilket til slut førte til Påskekrisen i slutningen af marts 1920, hvor Christian X afskedigede Zahle-regeringen. Påskekrisen førte til en alvorlig statskrise, fordi Zahle-regeringen nægtede at fortsætte indtil en ny regering var udpeget, og da det var uklart, om Kongen reelt havde ret til at afskedige en regering, som havde et flertal i Folketinget bag sig, selv om han ifølge Grundloven formelt havde ret til at gøre det. Særligt i arbejderkredse blev Kongen anklaget for statskup og der var demonstrationer i Københavns gader. Krisen blev løst ved, at der efter forhandlinger mellem Rigsdagens partier blev indsat en midlertidig upolitisk regering, hvis hovedopgave var at gennemføre et nyvalg til Folketinget 26. april 1920. Den store uenighed gjorde bestemt ikke afstemningskampen lettere på dansk/sønderjysk side, og man kan få det indtryk, at der var et større ønske om at bekæmpe hinanden end den tyske modpart.

Selve afstemningen 14. marts blev en stor skuffelse for de dansksindede, idet kun omkring 25 % stemte dansk i Flensborg by og ca. 20 % i hele zone 2. Mange på Flensborg-siden havde forinden regnet med et langt bedre resultat, mens den danske regering, de regeringsvenlige aviser og kredsen omkring Hanssen havde forudset resultatet. Det var på det grundlag at opinionuskampen fandt sted i de følgende par uger.

Debattonen

I tiden efter afstemningen den 14. marts var der en meget skinger debattonen i medierne, og på det punkt havde ingen af parterne noget at lade hinanden høre. Et grelt eksempel på det kan man læse i *Vestjyllands Social-Demokrat* dagen efter afstemningen.¹² I artiklen gjorde avisen alt for at udstille dem, som agiterede for at få Flensborg med til Danmark, som nogle fantastere, der var farlige for Danmark, og der blev benyttet mange nedsættende betegnelser om modstanderne. De mest udbredte skældsord var "aneksionister" og "chauvinister", som også blev benyttet af *Social-Demokraten* og *Politiken*. Chefredaktøren for *Vestjyllands Social-Demokrat* Jens Peter Sundbo stoppede dog ikke her. Han omtalte modstanderen som "den militæriske spejderbevægelse", "spejderdrengene", "hæsblæsende krigsmænd", "kosteskaftsriddere", "na-

tionale falskspillere" og "en lille forstyrret elite", og hele kampagnen for Flensborg blev betegnet som "en heksedans".

Den socialdemokratiske avis, *Demokraten*, fra Aarhus var også skarp i kritikken af Flensborg-siden. Overskriften på en artikel 19. marts var "Den fine pøbel", og allerede i den første linje kunne man læse at, "Stiftstidende forherliger chauvinisternes bøllebedrifter", hvilket illustrerede formålet med artiklen.¹³ Det var en polemik mod *Aarhus Stiftstidende*, der havde bragt en artikel om, at *Politikens* journalist i Flensborg var blevet spyttet på og "nogle solide knubs fik han i tilgift." Det var ifølge *Demokraten* bøllemetoder, og det var uanstændigt, at *Stiftstidende* berømmede det.

Både *Berlingske* og *Nationaltidende* var forholdsvis nedtonede i brugen af nedsættende udtryk om deres modstandere, men det skinnede tydeligt igennem i flere artikler, at regeringen efter deres mening svigtede de dansksindede i zone 2. Mere direkte var *Aalborg Amtstidende*, som var en Venstre-avis, der meget direkte anklagede H.P. Hanssen, udenrigsmister Erik Scavenius og forsvarsminister Peter Munch for i efteråret 1918 at have ført et "lyssky underhåndsarbejde" og "et hemmeligt diplomati", fordi de imod det danske folks ønske havde forhandlet direkte med den tyske regering om den fremtidige grænse.¹⁴ Det fik uenighederne i Venstre-pressen til at blusse op. Den moderate Venstreavis, *Ringsted Folketidende*, kritiserede *Aalborg Amtstidendes* kampagne mod H. P. Hanssen, og gjorde det klart, at avisen var tilhænger af rigsdagens politik "til gunst for den nationale grænse", og derfor "beklager vi slige udtalelsers fremkomst i dette øjeblik."¹⁵ En anden Venstre-avis, *Roskilde Dagblad*, var endnu klarere i sin kritik af *Aalborg Stiftstidendes* angreb på H. P. Hanssen, idet man ønskede at blive forskånet for "de ærerørige sigtelser mod nordslesvigske førere (som H. P. Hanssen f. eks.). Det er undtagelser, heldigvis, men det er meget pinlige undtagelser at se i Venstres presse."¹⁶

I den konservative *Sorø Amts Dagblad* var der også krads kritik af regeringens politik i Slesvig. Her blev det fremlagt således, at regeringen borede en dolk i ryggen på de dansksindede mellemslesvigere, og avisen fulgte op med at erklære, at "i det Herrens år 1920 sparkede en radikal, dansk, jødefabrikeret politikerstøvle 25-30.000 danske sjæle [...] ud til et offer for deres forfølgere."¹⁷ Nogle dage senere talte avisen om "de radikale jøder", med henvisning til flere radikale ministre.¹⁸ Også den stærkt konservative *Landmandstidende* talte nedsættende om "jødepressen" og henviste dermed til *Politiken*, som i visse Højre-kredse blev regnet som en jødiskpræget avis.¹⁹

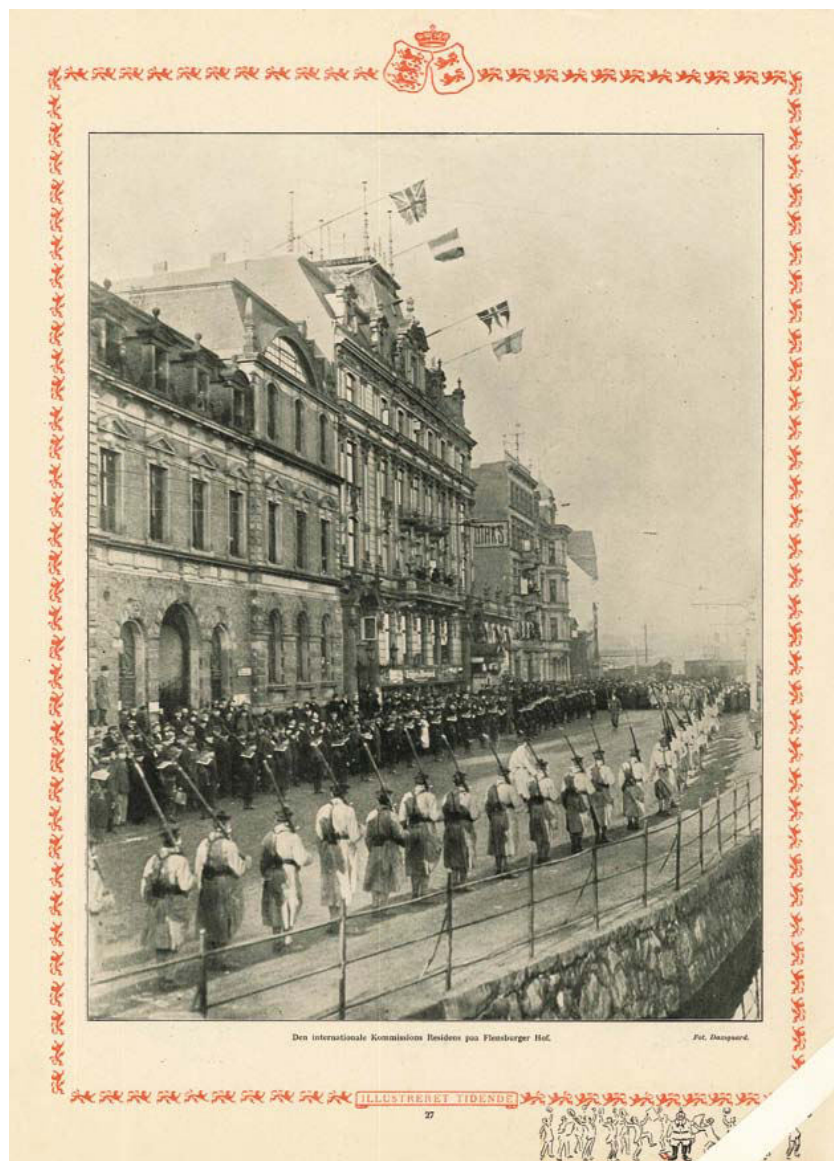

Den nationalkonservative avis København bragte 21. marts 1920 denne karikaturtegning. På billedet ses H. P. Hanssen med statsminister Carl Th. Zahle på ryggen. Efter at H.P. Hanssen i sommeren 1919 blev minister for sønderjyske anliggender blev han skydeskive for Flensborg-tilhængerne, der opfattede ham som en forræder, fordi han tjente den forhadte radikale regering.

Man kunne også dykke ned andre steder og finde nedsættende udtryk om modparten, men det her beskrevne er tilstrækkeligt til at illustrere den skingre opinionskamp i Flensborg-spørgsmålet.

Den internationale Kommission i opinionskampen²⁰

En vigtig del af uenigheden på dansk/sønderjysk side hang sammen med forskellige opfattelser af, om der overhovedet skulle gennemføres en folkeafstemning sydligere end i 1. zone. I slutningen af 1918 kræve-

Den internationale Kommission holdt til på Flensburger Hof, og på billedet her fra forsiden af *Illustreret Tidende* ses britiske og franske soldater, som skulle hjælpe med at holde ro og orden i afstemningszonerne. Kommissionen skulle sikre, at folkeafstemningerne blev gennemført retfærdigt, og efterfølgende lave en indstilling til, hvordan den nye dansk-tyske grænse skulle forløbe.

Kilde: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, B4551.

de dansksindede flensborgere, at også befolkningen i Mellem- og Sydslesvig fik mulighed for at stemme, men samtidig argumenterede især nationalkonservative danskere for, at hele området ned til Dannevirke skulle genforenes med Danmark uden en forudgående afstemning.²¹ Det var ud fra en forventning om, at de sejrende magter England, USA og især Frankrig ville støtte dette krav. I takt med at den mulighed fortonede sig, særligt efter fredstraktaten mellem de sejrende magter og Tyskland blev underskrevet 28. juni 1919 i Versailles, stod det klart, at den nye grænse ville blive draget på basis af selvbestemmelsesretten via to folkeafstemninger i Slesvig. Som følge af fredstraktaten blev der oprettet en international kommission, som kom til at bestå af en britisk formand, samt en franskmand, en svensker og en nordmand. Desuden var der en britisk generalsekretær. Kommissionen havde ansvaret for at afstemningerne blev gennemført retfærdigt, og den skulle afgive en indstilling til den fremtidige grænse til de vindende magters politiske ledere i "Det øverste Råd".

Trods beslutningen i Versailles var der fortsat medier, som ytrede modstand mod en løsning gennem selvbestemmelsesretten. Den landsdækkende borgerlige provinsavis, *Jyllandsposten*, forklarede i en artikel 16. marts 1920, at avisen hele tiden havde været imod en afstemning i zone 2. Hovedargumentet var, at afstemningen havde fundet sted på et falsk grundlag, fordi Slesvig gennem 56 år havde været under preussisk styre, og dette "voldsregimente" havde presset befolkningen til at stemme tysk. Efter afstemningen stod de sejrende magter med valget mellem enten at ville efterlade 12-13.000 dansksindede "bosiddende på oprindelig dansk jord", og det ville være en uret og "et sviende sår i det danske folkelegeme", eller at de traf beslutning om, at Flensborg og afstemningszone 2 kom med til Danmark. "Men i så fald havde det været bedre, om afstemningen var undgået", fordi den kun havde "bidraget til at stimulere tyskheden og gøre den opgave, som det danske folk påtager sig ved Genforeningen en del vanskeligere, end om Genforeningen havde fundet sted uden forudgående afstemning."²²

Dagen inden afstemningen bragte *Nationaltidende* et par artikler, hvor man reelt erkendte, at slaget var tabt.²³ Man fortalte læserne, at der var planlagt en agitationskampagne i Danmark i dagene efter afstemningen, der skulle holde befolkningen vågen, ligesom avisen understregede, at "hvad de allierede magter vil give os, står det danske folk rede til med glæde at tage imod." Dermed tog man forskud på en mulig situation, hvor Danmark fik tildelt zone 2 imod Zahle-regeringens øn-

ske. Forventningen var, at regeringen ville takke nej til tilbuddet, og det ville ifølge *Nationaltidende* være imod den danske befolknings ønske. Argumentet blev understreget nogle dage efter afstemningen, hvor det blev pointeret at Rigsdagen og det danske folk måtte kæmpe imod, hvis regeringen modsatte sig en sådan tildeling.²⁴

Nationaltidende gjorde også meget ud af at forklare, at det nu var Den internationale Kommission og de allierede magter, der skulle afgøre forløbet af den fremtidige grænse.²⁵ Noget lignende blev slået fast i *Berlingske Tidende*, der meddelte at "med tillid til Den internationale Kommissions retfærdighedsfølelse og autoritet ser Danmark og de danske dernede nu hen til den videre udvikling og den endelige afgørelse."²⁶ Et par dage senere fulgte avisen op med en stærkere understregning af dette synspunkt; "Den internationale Kommissions afgørelse må modtages af Danmark. Der er hverken direkte eller indirekte tale om et tilbud, som Danmark efter behag kan modtage eller afvise."²⁷

Der var en klar linje i avisdebatten, hvor begge sider var meget omhyggelige med at understrege, at kommissionen havde ret og pligt til at komme med udkastet til den fremtidige grænse, fordi det var bestemt i fredstraktaten. Der var også en formel enighed om, at man fra dansk/sønderjysk side skulle lade være med at påvirke kommissionens beslutning, men reelt forsøgte begge parter på at udøve indflydelse på afgørelsen samtidig med at man kritiserede modstanderen for at gøre det. *Politiken* forklarede allerede et par dage efter afstemningen, at "helst havde vi nu set, der blev ro, indtil Den internationale Kommission havde draget sine konklusioner af det, der skete i søndags", men at det ikke var muligt, fordi der var planlagt en kampagne, hvor Ernst Christiansen, Peter Grau og Andreas Grau på stormøder over hele Danmark ville holde foredrag om Flensborg.²⁸ I artiklen blev det forklaret, at hvis den planlagte kampagne blev gennemført, "så vil det være nødvendigt ved møder, i skrift og i tale at imødegå en for Danmark så farlig agitation." *Social-Demokraten* var også klar i sin udmelding: "Det er nu Den internationale Kommission, der har ordet, og hele den danske Rigsdag har udtalt sin tillid til dens retfærdige afgørelse i overensstemmelse med fredstraktaten. Ingen alvorligt tænkende mand eller kvinde er i tvivl om resultatet."²⁹ Avisen var altså overbevist om, at kommissionen ville træffe en afgørelse, der svarede til afstemningsresultatet, hvilket også var regeringens ønske.

Den radikale avis, *Østsjællands Folkeblad*, indtog en mellemposition.³⁰ Avisen mente, at afstemningsresultatet i zone 2 var skuffende, men som

forventet, og den var meget kritisk over for agitationen for at få Flensborg med til Danmark. Kommissionen skulle have ro til at træffe sin afgørelse, men avisen fandt det usandsynligt, at den ville tildele Danmark noget fra zone 2. Samtidig lagde den op til, at hvis det alligevel skete måtte den danske befolkning stemme om det. Det interessante her er, at en radikal avis delvis gik imod regeringens linje ved ikke fuldstændigt at afvise tanken om, at Danmark skulle tage imod Flensborg og dele af zone 2, hvis kommissionen besluttede dette, men at det altså først skulle ske efter at befolkningen havde stemt om det. I regeringens egne rækker var der således heller ikke en entydig holdning til spørgsmålet om Flensborg.

I forhold til *Nationaltidende* førte *Berlingske* en mere nedtonet politisk linje – men gik dog ind for at Flensborg skulle være dansk – og 21. marts kritiserede avisen begge sider for at lægge pres på kommissionen.³¹ Artiklen var trods alt mest rettet mod regeringssiden, idet flere ministre havde holdt foredrag på stormøder med budskabet om, at Flensborg skulle blive i Tyskland, men "alle de tillidserklæringer, hvorved man har overøst kommissionen, hindrer ikke regeringspartierne i at vedtage resolutioner, der ville være utænelige uden en – i sig selv usømmelig og fornærmelig – mistillid til kommissionens loyalitet overfor fredstraktaten." I *Landmandstidende* var budskabet, at "det er klart, at kommissionen ikke fuldstændigt kan være upåvirket af, hvad den siddende danske regering offentligt tilkendegiver med hensyn til Flensborgs fremtid."³²

Denne debat var et udtryk for, at begge sider anerkendte, at kommissionens indstilling var afgørende for den endelige grænsedragning. Regeringsaviserne ville undgå, at Danmark blev påtvunget et overvejende tysksindet Flensborg, mens Flensborg-siden omvendt mente, at kommissionens indstilling var deres bedste – måske eneste – mulighed for at få Flensborg med.

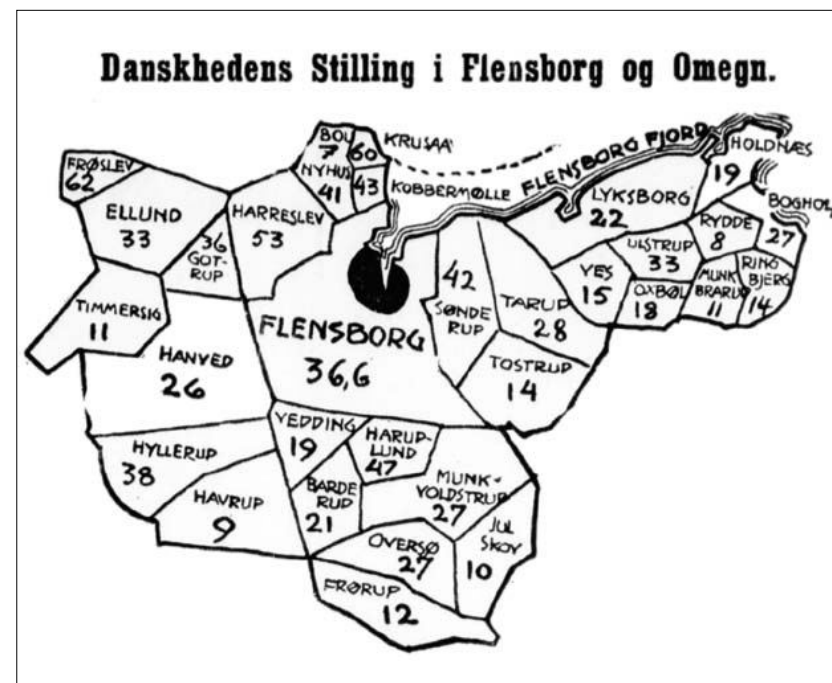
Tal-gymnastik

På overfladen var der blandt langt de fleste aviser en principiel enighed om, at den nye grænse skulle drages på basis af selvbestemmelsesretten, men der skulle ikke kradses ret meget i lakken inden problemstillingen blev noget mere kompliceret. Regeringen og den nordslesvigske del af vælgerforeningens tilsynsråd var entydigt tilhængere af, at den nye grænse skulle drages på basis af folkeafstemningerne. Derimod var der

flere på Flensborg-siden, som argumenterede for at Slesvig var gammel dansk land, og at Danmark derfor havde ret til at få dele af Mellemslesvig med, ligesom der som nævnt var en gruppe, der havde arbejdet for at få hele landområdet ned til Dannevirke med til Danmark. Alligevel argumenterede også de konservative aviser på basis af selvbestemmelseretten, og der blev i dagene efter 14. marts 1920 foretaget mange beregninger, der skulle vise, at den reelle andel af danske stemmer i zone 2 var langt højere, end det officielle valgresultat viste. Formålet var at overbevise tvivlerne om, at det ville være demokratisk rigtigt at indlemme Flensborg i Danmark på trods af folkeafstemningen.

Det var især *Nationaltidende* – godt støttet af Ernst Christiansens holdninger i *Flensborg Avis* – der straks efter afstemningen gik i gang med at miskreditere resultatet. Den 17. marts bragte avisen et redigeret afstemningskort, hvor andelen af danske stemmer i Flensborg og landsognene i zone 2 blev opjusteret.³³ Grundlaget for beregningen var, at man havde fratrukket stemmerne fra "de fremmede både fra nord og syd som de af de tilflyttede embedsmænd, funktionærer o. s. v. og deres familier." Det var et kerneargument på Flensborg-siden, at det var uretfærdigt, at mennesker, der var født i afstemningsområdet, men ikke længere boede der, havde ret til at komme hjem for at stemme. Der var også utilfredshed med, at mennesker som var flyttet til området før år 1900 var stemmeberettigede, fordi mange ifølge argumentationen var tyske embedsmænd og funktionærer, som alligevel ville flytte fra Mellemslesvig, hvis det blev dansk. Derfor var procentsatserne på kortet baseret på stemmerne fra "den egentlige på stedet hjemmehørende befolkning." Uretfærdigheden ved de tilrejsende stemmer illustrerede *Nationaltidende* på følgende måde; "At en sydtysk sigøjner skal tale med om Sønderjyllands fremtid, fordi den vogn, hans moder boede i, tilfældigt opholdt sig inden for zonerne den dag, han kom til verden, det er jo også tilstrækkeligt barokt til at udæske selv den lempeligste kritik."³⁴

På Flensborg-siden foretog flere aviser megen talgymnastik med det formål at vise, at det officielle afstemningsresultat i virkeligheden var misvisende, fordi den danske andel af stemmer reelt skulle have været meget højere. Det tog *Politiken* afstand fra, og i to artikler 18. marts afviste de Flensborg-sidens argumenter.³⁵ I den første artikel blev udregningerne bag *Nationaltidendes* afstemningskort betegnet som "falske", fordi man via vilkårlige beregninger søgte at vise, at Flensborg og landsognene var "en overvejende dansk egn", og det var uredeligt. I den anden artikel blev det konstateret, at "stemmetallene fra i søndags

Nationaltidende bragte 17. marts 1920 dette redigerede afstemningskort. Andelen af danske stemmer i afstemningszone 2 var betydeligt højere end det officielle afstemningsresultat viste, fordi avisen havde fratrukket de tilrejsendes stemmer, ligesom stemmerne fra tilflyttede embedsmænd og funktionærer var udeladt. Formålet var at vise, at der i virkeligheden var en langt højere dansk stemmeandel i zone 2 end det officielle resultat viste.

giver næppe et tilstrækkeligt indtryk af tyskhedens styrke i Flensborg." Det skyldtes, at mens alle tyske stemmer "med sikkerhed kan antages at stamme fra tyskere", så var det samme ikke tilfældet med de danske. "Uafhængige værftsarbejdere" i Flensborg havde stemt dansk ud fra en forventning om bedre forhold i Danmark end i Tyskland, og det samme gjaldt for "den kreds af erhvervsfolk", der med kommerceråd Mathias Hübsch i spidsen havde stemt dansk, selv om de egentlig var tysksindede.³⁶ Lige så vigtigt var det, at der gennem de seneste 20 år var flyttet mange tyskere til Flensborg, og selv om *Politiken* fandt det rigtigt, at den gruppe ikke måtte stemme, så blev "de jo ikke udryddet af jordens overflade, og vil man danne sig et billede af Flensborgs nationale præg i øjeblikket, hører de med."

Social-Demokraten var heller ikke imponeret over *Nationaltidendes* beregninger, der blev betegnet som "de mest hårrejsende forfalskninger" og "humbug".³⁷ Det var direkte latterligt at "fremstille sagen, som om over halvdelen af 2. zones stemmeberettigede beboere var embedsmænd i et landsogn, hvor der højst kan være tale om en præst, en degn og en politibetjent", ligesom man ikke med et pennestrøg kunne regne alle funktionærer som tysksindede. Ved at understrege den store stigning i det danske stemmetal i Flensborg siden rigsdagsvalget i 1912, hvor der kun havde været godt 400 danske stemmer, mente avisen desuden, at *Nationaltidende* og andre konservative aviser ramte helt ved siden af med deres beregninger. For det viste jo netop, "at resten af stemmerne fra i søndags var tyske indtil 1912 og altså er afgivet for Danmark af ganske andre grunde end de nationale." Arbejderne havde i 1912 stemt på det tyske socialdemokrati, mens især arbejderkvinderne i 1920 havde stemt dansk af materielle grunde.

Østsjællands Folkeblad var også klar i udmeldingen om, at den store tyske sejr i virkeligheden var imponerende, for man måtte erkende, at "de væsentligste materielle fordele var til gunst for Danmark."³⁸ Der ville være store prisstigninger på ejendomme og varelagre, hvis Flensborg kom til Danmark, og byen ville slippe for de tyske krigsskatter og krigsgælden. Samtidig havde der i dagene omkring folkeafstemningen været et kupforsøg i Tyskland – det højreorienterede Kapp-kup – ligesom Flensborgs store handelsflåde ville blive reddet, hvis byen blev dansk. Samlet beviste det ifølge avisen, at Flensborg-siden ikke ville se realiteterne i øjnene og at "mod den agiterende og ophidsede nationale fanatisme er al nøgtern og materiel overvejelse forgæves."

På Flensborg-siden blev det også fremhævet, at hvis man lagde stemmetallene fra begge afstemningszoner sammen, ville der være et stort dansk flertal. Her førte Venstre-avisen *Aalborg Amtstidende* an.³⁹ Artiklen var udformet som en dialog med "en god venstremand", der spillede ud med at erklære, at han ikke ville være med til at Danmark fik tildelt Flensborg, fordi "valgretten er for mig menneskets helligste ret og den må og skal respekteres." Det var *Amtstidende* helt enig i, og vendte derefter argumentet imod venstremanden. For det var helt forkert, at afstemningen havde været opdelt i to zoner. Avisen mente, at det ville være retfærdigt og i overensstemmelse med alle demokratiske principper, hvis der havde været én samlet afstemning i ét større afstemningsområde. Der blev henvist til det tyske rigsdagsvalg i 1867, hvor der var dansk flertal i Flensborg og flere af sognene i Mellemsles-

vig. Dette resultat skulle have været udgangspunktet for inddelingen af afstemningsområdet i 1920, og ikke den såkaldte Clausen-linje, som var opstillet af historikeren H. V. Clausen, og byggede på undersøgelser af sindelagsgrænsen. Det var Clausen-linjen, som flertallet i Vælgerforeningens tilsynsråd havde baseret sin resolution på i efteråret 1918. Artiklen er interessant, fordi man på den måde både kunne få begge zoner med til Danmark, og samtidig respektere princippet om selvbestemmelsesretten, men også fordi det var et tydeligt forsøg på at overbevise venstrevælgere om, at det ville have været en retfærdigt løsning.

Chefredaktøren Frederik Borgbjerg var i *Social-Demokraten* ikke begejstret for argumentet med det samlede danske flertal i de to afstemningszoner.⁴⁰ For godt nok var der sammenlagt ca. 88.000 danske mod 73.000 tyske stemmer, men "kun gale folk kan hitte på sligt." For i Flensborg var der "12.000 stemmers tysk flertal alene blandt de besiddende." Og Danmark "ville da have fået en tysk befolkning på 73.000 stemmeberettigede, hvad der vil sige en i virkeligheden langt større befolkning, og kompakt samlet i store dele af 2. zone! Den ville have valgt en halv snes tyskere ind i den danske rigsdag." Avisen mente at det lød hult, når "anneksionisterne" ikke ville efterlade "13.000 trofaste forposter tilbage som genstand for tysk had og hævn", fordi til sammenligning måtte tyskerne "jo lade 26.000 blive tilbage som genstand for dansk behandling."

Heller ikke Venstre-avisen *Ringsted Folketidende* var enig i, at det ville være retfærdigt eller fornuftigt at lægge stemmetallene sammen, og indrykkede en artikel, der var direkte vendt mod argumentationen i *Aalborg Amtstidende*.⁴¹ Man erkendte at ræsonnementet umiddelbart virkede fornuftigt, "men det beror alligevel i nogen grad på en misforståelse." For det ville være at misbruge princippet om folkenes selvbestemmelsesret. Samtidig var det noget svineri, når der blev fremsat "krænkende udtalelser mod H. P. Hanssen" om at have "foretaget lys-sky underhåndsarbejde etc." Da zonegrænsen blev lagt fast i november 1918 tog man hensyn til, at der ved rigsdagsvalget i 1912 havde været meget få danske stemmer i Flensborg og landsognene i Mellemslesvig, og "de sønderjyske førere, der kaldtes til råd i den sag, måtte da først og fremmest være varsomme over for en situation, der kunne bringe hele det danske folkesamfund i Slesvig i fare."

Sideløbende med denne debat blev forløbet af afstemningen diskuteret. Det var en hovedpointe i de konservative aviser, at der havde været et tysk valgtryk under afstemningskampen, og at man fra tysk

side havde gennemført en lang række valgsnyderier på selve afstemningsdagen. Dagen efter afstemningen problematiserede *Berlingske* resultatet, og sluttede af med at konstatere; "Der er nu også fremkommet meddelelser om direkte valgtryk og om, at foranstaltningerne til bevarelse af afstemningens hemmelighed ikke har været betryggende."⁴² Det skulle nu undersøges, og avisen regnede med, at kommissionen ville tillægge disse snyderier væsentlig betydning.

Et par dage efter afstemningen var der på forsiden af *Nationaltidende* en artikel med overskriften "Det tyske valgtryk og de tyske valgsnyderier."⁴³ Heri blev det oplyst, at der alene dagen før var indsendt 50 klager til kommissionen. Ti dage senere blev det konstateret, at "en systematisk række af valgforfalskninger, valgtryk og andre grove overgreb fra tysk side gør denne afstemning fortjent til at indstilles til absolut kassation."⁴⁴ Både *Berlingske* og *Nationaltidende* henviste til, at Mellem-slesvigsk Udvalg – som havde stået for den danske afstemningskamp i zone 2 – havde sendt en klage med mange eksempler på forskellige former for valgsvindel til kommissionen, som nu blev behandlet af en kontrolkomité, der blandt andet omfattede redaktør Peter Simonsen, *Flensborg Avis*, og den dansksindede advokat, Christian Ravn. I artiklen "Valgbedragerierne" fulgte *Nationaltidende* op med at fortælle, at de tyske præster havde gået rundt og betalt befolkningen for at stemme tysk, og "det tyske udvalgs apostle, rektorer, lærere og fremmede stemmer sydfra, tudede folk ørene fulde, slog omkring sig med gyldne løfter for fremtiden, og forvirrede hjernerne, de købslog ublufærdigt om stemmerne og lod judaspengene klinge."⁴⁵

Der blev manet til ro i *Politiken*, som opfordrede til, at man lod kommissionen undersøge de indsendte klager, inden aviserne konkluderede noget.⁴⁶ Artiklen var en polemik mod *Nationaltidende*, der kritiserede *Politiken* for ikke at forholde sig til valgsnyderiet, og der blev gengivet en lang passage, hvor *Nationaltidende* havde beskrevet nogle eksempler på klager over valgsvindel. Til det svarede *Politiken* helt kort; "Vi anerkender, at et sådant telegram som det, vi netop har aftrykt i dets helhed, ikke formår at gøre dybere indtryk på os. Dets indhold falder noget magert ud."⁴⁷

Det regeringsvenlige *Ekstrabladet*, som var tilknyttet *Politiken* som "et ekstra blad", fejede håndfast de konservative avisers kritik af den tyske valgsvindel væk. I forbindelse med næsten alle afstemninger blev der klaget over "valgtryk og anden slags valgmisbrug", og selv om avisen anerkendte, at mange af klagerne over afstemningen 14. marts

formentlig var berettigede, så "gør det ingen ændring i det billede, afstemningen har givet." Der var et stort tysk flertal, og det ændrede valgsnyderiet ikke det store på.⁴⁸

Venstre-avisen, *Frederiksborg Amts Avis*, gav også udtryk for, at man skulle afvente kommissionens undersøgelse af snyderiet og uregelmæssighederne i forbindelse med afstemningen.⁴⁹ Men til forskel fra *Politiken* og den radikale *Østsjællands Folketidende*⁵⁰, så var udgangspunktet her, at der fra tysk side var begået omfattende valgsnyd, men at det var kommissionens opgave at undersøge det og drage konklusionen heraf.

Der blev også foretaget tal-spekulationer om de økonomiske konsekvenser i *Social-Demokraten*, idet avisen beskrev, hvor meget det ville koste det danske forsvar at overtage Flensborg.⁵¹ Artiklen var et svar til Adolph Svensson, der var redaktør for den "missionsk-reaktionære" avis, *Danskeren*. Svensson havde holdt et foredrag, hvor han blandt andet anførte, at der ikke kunne forhandles med tyskerne og at "kampen med tyskerne er evig." Det synspunkt mente *Social-Demokraten* ville føre til evig krig, hvorimod en løsning, hvor det alene var zone 1, der blev genforenet med Danmark, ville betyde et afspændt forhold til Tyskland. Men "dersom 2den zone med Flensborg kommer til Danmark, må hele den jyske sikringsstyrke anvendes til besættelsen, altså 10-12.000 mand både fodfolk, rytteri, og feltartilleri foruden ingeniører og træn [den del af en hær der transporterer udrustning, forsyninger m.m., MRN]." For man ville "nemlig straks stå over for en dansk-fjendtlig, oprørske befolkning", hvilket var blevet understreget ved, at formanden for de tyske socialdemokrater i Flensborg havde erklæret, "at Flensborg eventuelt med våbenmagt ville modsætte sig en dansk annekstion." Derfor ville det være nødvendigt med en stor dansk troppestyrke i Flensborg "foruden et stort politikorps."

Artiklen i *Social-Demokraten* rummer et tydeligt element af, at forholdet til Tyskland ville lide under en dansk overtagelse af zone 2, og der ligger en opfattelse af, at det ville udgøre en fremtidig trussel mod Danmark. Dette aspekt er ellers overraskende nedtonet i avisdebatten i ugerne efter afstemningen. Den radikale *Fyns Venstreblad* udtrykte umiddelbart efter afstemningsresultatet en forhåbning om, at det betød en "afslutning af hundrede års kamp mellem dansk og tysk", og at der ville kunne "fremvokse et fredeligt og tillidsfuldt forhold mellem dansk og tysk."⁵² Men ellers var det mest *Nationaltidende*, som fremførte den modsatte holdning; "Man har fra den side, der har kæmpet for Flensborgs genforening med Danmark, altid hævdet, at et Flensborg

syd for den nye grænse ville være langt farligere for Danmark end et Flensborg (selv med overvejende tysk majoritet) nord for grænsen.⁵³ *Aalborg Amtstidende* delte synet på faren ved at have Flensborg liggende lige på den anden side af grænsen, for det betød en permanent trussel mod 1. zone, idet "Flensborg by lige op ad grænsen bliver et stort arnested for al danskfjendtlig virksomhed, og den grænsedelte fjord må blive til de største vanskeligheder."⁵⁴

Rationalet bag argumentet var, at der fra et tysk Flensborg lige syd for grænsen, ville blive lagt stort pres på Sønderjylland, for at få det tilbage til Tyskland igen. For at undgå dette var det bedre, at byen kom til at tilhøre Danmark.

Andre debatpunkter

Social-Demokraten kom med et nyt bidrag til avisdebatten 19. marts.⁵⁵ I artiklen "Patriotisme forrentet med 750 procent" blev det påstået, at Flensborg-siden ikke bestod af de store dansksindede patrioter, som de ville gøre sig til; "At der i den brølende hob af annekسیونister, der nu kræver Flensborg til Danmark – trods afstemningens klare sprog – er mange, som stikker til halsen i kapitalistiske spekulationer er hævet over enhver tvivl." Mange af "annekسیونisterne" havde købt ejendomme i Flensborg, og hvis byen blev dansk kunne de se frem til at syvotte-doble deres investeringer, og denne "lurvede spekulation" var den egentlige grund til, at de kæmpede for Flensborg.

Dagen efter fulgte *Ekstrabladet* op på historien, men havde sat navn på kendte danske Flensborg-mænd, der havde investeret i Flensborg.⁵⁶ Avisen bragte et rygte om, at Venstre-politikeren Jens S. Vanggaard og forretningsmanden og politikeren Andreas du Plessis de Richelieu, begge havde opkøbt ejendomme i Flensborg, og at deres Flensborg-engagement "har ikke sin grund i deres hjerter, men i deres pengepung."

Artiklen i *Ekstrabladet* var én blandt flere fra forskellige aviser, som var baseret på rygter. Denne artikel var særligt graverende, fordi anklagen mod navngivne modstandere alene var baseret på rygter, og formålet var tydeligvis at udstille nogle ledende mænd blandt modstanderne, for at være griske spekulanter.

En anden debat drejede sig om kristen moral og retfærdighedsfølelse. Den startede med, at *Berlingske* bragte en artikel 20. marts, som var skrevet af seks præster, en pastorinde, to bibliotekarer og en professor.⁵⁷ Artiklen var skrevet for "vor samvittigheds skyld", og forfatterne med-

delte, at "en fortsat agitation for – trods afstemningens resultat – at få Flensborg og Mellemslesvig tilbage, ville være en krænkelse af almindelig kristelig retsfølelse." Det stred også imod "den kristelige moral." Det er interessant, at indlægget blev bragt i *Berlingske*, idet indholdet var i modstrid med avisens holdning til Flensborg-spørgsmålet, og det kan tages som et udtryk for, at avisen gav spalteplass til andre holdninger end deres egne. Et par dage efter kom der et modsvar fra provst Ferdinand Munck, Ordrup, som bekendtgjorde at "jeg ønsker for min del klart og utvetydigt at bekende, at jeg og sikkert mange kristne med mig netop af hensyn til samvittigheden, til kristelig retsfølelse og kristelig moral må arbejde og bede for Flensborgs tilbagevenden til Danmark."⁵⁸

Der blev også bragt modsvar i andre aviser. *Aalborg Amtstidende* citerede Venstre-avisen, *Holbæk Amtstidende*, for at have erklæret, at "blandt alle de grunde, vi har set anført for, at Flensborg bør tilfalde Tyskland, er der ingen, der ligger så fjernt fra vor opfattelse, som den her nævnte."⁵⁹ For Tyskland havde erobret og fortysket byen, og derfor kunne man "hverken påberåbe sig kristelig moral eller retsfølelse for, at erobring og terrorisering af en befolkning skal belønnes på den måde, her er tale om." Omvendt mente *Holbæk Amtstidende* ikke, at man automatisk skulle kræve Flensborg med til Danmark, men man skulle bare ikke bruge kristne argumenter i den sammenhæng.

På den modsatte side stod *Ekstrabladet*, der udtrykte enighed med artikelskriverne i *Berlingske* i, at det var imod moral og retsfølelse at argumentere for et dansk Flensborg på baggrund af den historiske ret til byen.⁶⁰ Avisen mente, at artikelskriverne tilhørte indre mission, og den fandt det naturligt, at der blev gjort kristne betragtninger om Flensborg-spørgsmålet.

Fra tysk side blev der 17. marts 1920 sendt en note til Den internationale Kommission, hvori man krævede, at den nye dansk-tyske grænse skulle følge Tiedje-linjen.⁶¹ Det var et udkast til en grænse, som præsten Johannes Tiedje, der fungerede som ekspert i slesvigske forhold for det tyske udenrigsministerium, havde opstillet, og som gik længere mod nord end sydgrænsen af zone 1: I vest gik den nord om Højer og Tønder, og i øst fulgte den nordsiden af Flensborg Fjord til Gråsten. Dette tyske krav blev inddraget i avisdebatten om Flensborg, idet begge sider vendte sig imod kravet, men det blev samtidig brugt til at angribe modstanderen.

Nationaltidende skrev 23. marts en artikel, hvor formålet igen var at argumentere for at Flensborg skulle med til Danmark, og at en afvisning

Chefredaktøren på Flensborg Avis, Ernst Christiansen, stod bag mange af argumenterne for, at Flensborg skulle med til Danmark på trods af afstemningsresultatet. De konservative aviser *Nationaltidende* og *Berlingske Tidende* skrev mange artikler, som byggede på hans holdninger. Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig. Billedet malet af Harald Slott-Møller hænger i Klubværelset på Flensborghus.

af dette åbnede for tyske krav om Tiedje-linjen som den ny grænse.⁶² Avisen mente, at det "var fuldkommen logisk rigtigt", når der fra tysk side blev argumenteret med, at "vil Danmark ikke modtage Flensborg så kan det ikke beholde Tønder. Vil Danmark ikke modtage Flensborg så kan det ikke forsvare at modtage det opland, hvoraf Flensborg lever." For det var inkonsekvent at tage imod Tønder, hvor der var et stort tysk flertal, men afvise Flensborg af den samme grund. Og ved at

lægge grænsen lige nord for Flensborg mistede byen en vigtig del af sit økonomiske eksistensgrundlag. Med artiklen ville *Nationaltidende* vise, at "Clausen-linjen er umulig som Danmarks sydgrænse. Den er dødsdømt, den hviler – ligesom hr. Scavenius' orientering over for Tyskland – på forudsætninger, der ikke eksisterer." Hverken økonomisk eller geografisk var den egnet til noget som helst, og åbnede blot for tyske krav om at få en større del af zone 1.

Det samme synspunkt blev kraftigt antydet i *Aalborg Amtstidende*. Folkeafstemningen i zone 1 var jo heller ikke helt i overensstemmelse med principperne om folkenes selvbestemmelsesret, når Danmark overtog Tønder, Aabenraa og Sønderborg, der havde tysk flertal.⁶³ Denne artikel var skrevet som et svar til den førnævnte "gode venstremand", der som bekendt ikke kunne acceptere, at Flensborg kom til Danmark. Argumentet var for så vidt logisk, for hvorfor skulle eksempelvis Højer og Tønder med til Danmark, når Flensborg ikke skulle?⁶⁴

Det gav imidlertid tyskerne en åbning i kampen for at opnå Tiedje-linien og det var da også nøjagtig det *Politiken* slog på i en artikel med den sigende overskrift "Tiedjes danske allierede".⁶⁵ Ved at åbne for at grænsen skulle drages efter ikke-demokratiske principper, gav man modparten mulighed for at argumentere på samme måde; "Når nu det argument slynges ud, at hvis Danmark tager mod Tønder, kan det lige så godt tage mod Flensborg, der forholdsvis ikke er mere tysk, så er dette jo en ligefrem cadeau til pastor Tiedje, der naturligvis vender argumentet om." Det fremgik af de nationalistiske tyske aviser, hvor det blev påstået, "at Flensborg ikke kan skilles fra sit naturlige opland uden at stranguleres. Thi når nu Flensborg bliver tysk, hvad så?" *Politiken* sluttede af med at konstatere, at den ikke kunne se, hvordan man kunne bære sig dummere ad, og "*Nationaltidende* og *København*"⁶⁶ har i disse dage tabt enhver besindelse, enhver omtanke. De ligner hasardspillere, der blændede af en fiks idé er parat til at sætte alt overstyr, og ender med at spille alt bort, hvad de ejer og har."

Social-Demokraten blandede sig indirekte i debatten og bragte en artikel om de historiske erfaringer fra 1864, hvor den danske regering og Kongen afslog et britisk kompromisforslag om en nationalt betinget deling af Slesvig.⁶⁷ Det var en dumhed af dimensioner, fordi "de gale havde sejret – båret frem af stemninger, følelser og den historiske lære. [...] Men Danmark og det danske folk tabte, og det danske Nordslesvig gik ind under 56 års fremmedherredømme." Formålet var tydeligt; *Social-Demokraten* ville trække en direkte historisk linje for at advare

imod, at Danmark begik den samme dumhed igen. For "kan et folk aldrig lære af historien? Er dens eneste lære den, at man aldrig tager lære af den? Vi kan ikke tro det. Det danske folk er nu så oplyst, at det tager imod den nationale grænse – draget på grundlag af folkenes selvbestemmelsesret." Artiklen blev skrevet mens Tiedje-debatten var på sit højeste, og kan ses som et indlæg i den sammenhæng, fordi Danmark risikerede at miste hele eller dele af Nordslesvig, hvis ikke man accepterede den nationale grænse.

Fra modsat side argumenterede især *Nationaltidende* for, at regeringen bar skylden for, at tyskerne pludselig stillede krav om den nordligere Tiedje-grænse. For "regeringens sønderjyske politik, der begyndte med at frabede sig, at befolkningen i Slesvigs 3. zone fik lov til at stemme, og som i sin videre udvikling førte med sig, at det danske arbejde i 2. zone blev skadet så meget som muligt, står nu, som vi har gjort opmærksom på, foran den frygtelige situation, at måtte forsvare 1. zone under højst ugunstige vilkår."⁶⁸ *Berlingske* var mindre overbevist om, at det tyske Tiedje-krav bragte zone 1 i fare, og henviste til, at H.P. Hanssen hurtigt havde lukket muligheden ned ved at understrege, at regeringen stod på fredstraktatens bestemmelser om, at hele zonen ville tilfalde Danmark.⁶⁹ Og da det stod klart, at danske soldater var på nippet til at rykke ind og besætte zone 1 mente *Berlingske*, at "Tiedje-linjen går herefter over til det slesvigske spørgsmåls brogede historisk-politiske museum."⁷⁰ For med Danmarks fysiske besættelse af området var afgørelsen faldet, og Tiedje-kravet var "prellet af mod fredstraktatens klare bestemmelser."

Politiken var på dette punkt enig med *Berlingskes* udlægning, og da kommissionen havde givet Danmark lov til at besætte zone 1 konstaterede avisen, at "det er en meddelelse, der vil vække dyb glæde i Danmark. Dens betydning rækker vidt. Tiedje-linjen går hermed ud af diskussionen."⁷¹

Internationalisering af Flensborg

I slutningen af marts blussede en debat op om en mulig internationalisering af Flensborg. Debatten blev meget aktuel, da der både opstod rygter om, at Flensborg kunne komme under internationalt styre eller at byen samt resten af zone 2 kunne tilfalde Tyskland. Det fik Flensborg-siden til at gå i aktion for at undgå, at byen blev tysk.

Allerede 19. marts kunne *Politiken* oplyse, at der var rygter om, at kommissionen overvejede at zone 2 skulle være engelsk protektorat,

men at rygten var blevet skudt ned af generalsekretæren, Charles Bru-denell-Bruce.⁷² Dagen efter bragte *Fyns Social-Demokrat* et interview med H. P. Hanssen om planerne om "at søge Sønderjyllands 2. zone besat af allierede tropper eller mandskab fra Folkenes Forbund for en længere årrække", hvor han afviste denne mulighed.⁷³ Det var i "åbenlys modstrid" med bestemmelserne i fredstraktaten, og Hanssen slog fast, at det kun kunne blive aktuelt "gennem en revolution, som nødvendiggør en væbnet indskriden og deraf følgende ændringer i fredstraktatens bestemmelser."⁷⁴

Men rygten var i omløb, og *Landmandstidende* tog emnet op nogle dage senere.⁷⁵ Avisen opstillede muligheden for, at kommissionen ville komme med et forslag om, at "Flensborg i en lang årrække kom under internationalt styre for derpå ved en ny afstemning om 10 eller 15 år at tilkendegive sit sindelag." Kommissionen havde endnu ikke truffet nogen afgørelse, og derfor var det meget afgørende, at der blev kæmpet for, at den danske regering undlod at modsætte sig et sådant udspil, hvis det kom.

Den 26. marts punkterede *Berlingske* forhåbningen om en internationalisering af Flensborg med en artikel, der blandt andet berettede, at "stemningen iblandt de danske i Flensborg var stærkt påvirket af rygterne" om at zone 2 ville blive givet til Tyskland.⁷⁶ På kort tid var stemningen vendt fra fortrøstning til det modsatte hos de dansksindede flensborgere og "om sorgen og angsten, der hersker her, er det svært at tale." Dagen efter blev det fortalt, at ledende mænd fra Flensborg-gruppen – Kloppenborg-Skrumsager, Peter Grau, Andreas Grau og Adolph Svensson – var taget til København "opfyldte af sorg og dyb bekymring for deres nærmeste folkefæller" og af bitterhed og skuffelse.⁷⁷ De fire var kommet for at bede regeringen og Rigsdagen om støtte til, "at Flensborg og en større eller mindre del af landdistrikterne internationaliseres." Målet var ikke at ændre kommissionens indstilling, men at påvirke Det øverste Råd, for fredstraktaten åbnede ikke for en internationalisering. Det burde dog være muligt at få opbakning til internationaliseringen hos Rådet, for "folkenes ret, således som den under de faktiske forhold har givet sig udtryk i Flensborg, vil kunne give et revisionskrav moralsk hjemmel." *Berlingske* henviste også til et forslag fra det store svenske dagblad, Göteborgs Handels- og Søfartstidende, om at "Flensborg med nærmeste område kommer under international administration af Folkenes Forbund, med Sverige og Norge som mandatarier, for en vis tidsperiode med folkeafstemning som endelig afgørelse."

Der var også bekymring at spore over udviklingen i *Nationaltidende*, der opfordrede til, at "vore landsmænd i Flensborg og Mellemslesvig må ikke prisgives tyskernes hævn. Flensborg og Mellemslesvig må i det mindste stilles under international kontrol. Den genforening, hvis samlende lykke alle danske har håbet på, må ikke blive den største nationale ulykke, vort folk har kendt."⁷⁸ Argumentet var altså, at internationaliseringen var nødvendig for at beskytte de dansksindede mod tysk undertrykkelse. Dagen efter fortalte avisen, at "500 danske tillidsmænd i Flensborg" – i en henvendelse til Rigsdagen som var underskrevet af Cornelius Hansen og Ernst Christiansen – bad om støtte til at slippe for "at blive prisgivet til sine undertrykkere."⁷⁹ Henvendelsen sluttede med, at "kan den trofaste befolkning ikke komme til sit fædreland, så bør en anden udvej søges i en internationalisering under Folkenes Forbund for et længere åremål."

De konservative aviser forfulgte internationaliserings-tanken et godt stykke ind i april 1920, og holdningerne byggede i væsentlig grad på Ernst Christiansens meninger, som kom til udtryk i *Flensborg Avis*. Det var især *Nationaltidende*, der holdt fast i forhåbningen, og 7. april meddelte avisen, at der blev indsamlet underskrifter på en ny petition om en internationalisering af Flensborg, som var sat i gang af "tyske kredse" i Flensborg.⁸⁰ Det var en hovedpointe, at der også var mange tysksindede som ønskede, at Flensborg kom under internationalt styre. En lignende pointe bragte *Berlingske* nogle dage senere, idet den fortalte læserne, at der var afleveret en adresse til kommissionen, som var underskrevet af 10.000 flensborgere, "hvori der anmodes om en internationalisering under Folkenes Forbund med England som mandatar."⁸¹

En uges tid senere viderebragte *Nationaltidende* et indlæg fra *Flensborg Avis* om, at en internationalisering ville være til stor fordel både for Mellemslesvig og for Danmark.⁸² Ideen var, at zone 2 skulle være fritaget for de tyske krigsbyrder; have toldfrihed i forhold til Danmark og have mulighed for at optage danske statslån. Det ville være en god løsning for Danmark, for man ville slippe for at overlade sine "forposter" til tysk hævn, og man ville opfylde sin "ærespligt", men det vigtigste var, at Danmark ville "betrygge sin egen fremtid ved at lægge en international stødpudestat mellem sig selv og sin sydlige nabo." For Flensborg ville det også være en fordel, fordi den stadig ville være forbundet med sit opland, men hvis ikke byen blev internationaliseret ville det "blive en evig kilde til ufred og krav om at få Nordslesvig tilbage."

Det kan ikke overraske, at både *Social-Demokraten* og *Politiken* var imod tanken om et Flensborg under internationalt styre med en økonomisk tilknytning til Danmark. Det var dog overraskende lidt, de to store aviser skrev om det. *Social-Demokraten* afviste helt kort ønsket med at, "der er hertil kun at bemærke, at noget sådant er i klar strid med fredstraktaten."⁸³ Det hang ifølge avisen sammen med, at kommissionen allerede havde truffet sin beslutning om at tildele zone 2 til Tyskland, og den fortsatte "chauvinistiske rummel her i landet har kun indenrigspolitiske formål, nemlig at lave agitation mod regeringen."

Ideen om internationaliseringen blev af *Vestjyllands Social-Demokrat* betegnet som en "krønike", der alene skyldtes modstandersidens modvillige erkendelse af, at Flensborg ikke kunne blive dansk.⁸⁴ Internationaliseringen var ikke en løsning, som havde nogen fremtid, for "en sådan mellemtilstand ville fra et dansk synspunkt være aldeles tåbelig

På billedet ses en gruppe dansksindede flensborgere, som 12. juli 1920 mødte Christian X ved den nye grænseovergang i Kruså. På det ene skilt står der "Forposten lever i håbet" og på det andet "Danske flensborgere hilser Danmarks konge". På den måde markerede de skuffelsen over ikke at være kommet med til Danmark, men også deres loyalitet over for Kongen, der havde ønsket Flensborgs genforening med Danmark. Kilde: B1313; Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig. Fotograf ukendt.

og umulig kunne bevirke andet end evig uro ved vor sydlige grænse og et permanent dårligt forhold til Tyskland." Flensborgs tyske flertal ville aldrig være tilfreds, og uanset hvor meget man fra dansk side tilbød byen, ville befolkningen altid kræve mere.

Politiken gengav i en artikel 8. april, hvad der var blevet drøftet på Vælgerforeningens nordslesvigske gruppes møde fire dage i forvejen, og artiklen må tages som et udtryk for, at avisen var enig i argumenterne.⁸⁵ I artiklen blev gruppens holdninger lagt frem uden angivelse af, hvem på mødet der stod bag, men ifølge Peter Kr. Iversens gengivelse af gruppens forhandlingsprotokol og Hans Schultz Hansen var det H.P. Hanssens synspunkter, som blev refereret.⁸⁶ Bestræbelserne for en internationalisering var "håbløse", fordi fredstraktaten ikke åbnede for en sådan mulighed, og "vi har selv i 1864 protesteret mod traktatbrud", så derfor var det en farlig vej at slå ind på. Hverken kommissionen eller Det øverste Råd kunne diktere en internationalisering, fordi det ville være et brud på fredstraktaten, "men bortset herfra ville en ny afstemning efter 10 til 15 års forløb næppe give noget gunstigere udfald for os", fordi befolkningsflertallet netop havde vist deres stærke tyske sindelag under afstemningen. En periode på 10-15 år under international kontrol ville derimod bevirke "en overordentlig hidsig agitation fra tysk side", som ville få betydning for det genforenede Sønderjylland. Gruppen ville ikke støtte, at der blev givet gensidige garantier fra dansk og tysk side til henholdsvis det tyske og det danske mindretal, for det gav "Tyskland mulighed for indgriben i danske forhold." Men ved ad lovgivningens vej at sikre det tyske mindretal i Sønderjylland gode forhold, ville man på den måde kunne "støtte vore landsmænd" syd for den nye grænse.

Udenrigsministeriet stoppede med at gemme avisartikler om Flensborg-spørgsmålet i midten af april 1920. På det tidspunkt var Danmark midt i en valgkamp, som resulterede i en stor Venstresjæ og en ny Venstre-regering med Niels Neergaard som statsminister. Fink har beskrevet, at Neergaard var indstillet på en internationalisering af zone 2, mens Kaarsted omvendt opfatter Neergaards tilslutning som et taktisk kneb, og at han og I.C. Christensen grundlæggende var imod en sydligere grænse end Clausen-linjen. Under alle omstændigheder var tiden forpasset og Neergaard-regeringen accepterede ved udgangen af maj 1920, at det alene var afstemningszone 1, der blev genforenet med Danmark, mens zone 2 og den sydligere del af Slesvig forblev i Tyskland.

Sammenfatning

Opinionskampen i de danske aviser var hård i de første uger efter folkeafstemningen i zone 2 den 14. marts 1920. Uenighederne var blevet bygget op siden første verdenskrigs afslutning i efteråret 1918, og drejede sig primært om Flensborgs fremtid; skulle byen genforenes med Danmark, skulle den forblive tysk eller skulle den eventuelt være under international kontrol. Efter afstemningen blev debatten skarpere end den havde været tidligere, og det hang i høj grad sammen med, at Den internationale Kommission kort efter skulle komme med sin indstilling til den ny grænse.

Begge sider i avisdebatten argumenterede grundlæggende på basis af den nationale selvbestemmelsesret, men det åbnede alligevel for stor uenighed om, hvordan det konkret skulle udmøntes. De konservative aviser *Nationaltidende* og *Berlingske Tidende* fremdrog forskellige argumenter for, hvorfor Flensborg – på trods af et stort tysk stemmeflertal – skulle med til Danmark, mens regeringsaviserne *Politiken* og *Social-Demokraten* gjorde hvad de kunne for at forklare, hvorfor det var en meget dårlig idé. Fra konservativ side blev selve afstemningen forsøgt miskrediteret; det var uretfærdigt, at der var tilrejsende, som havde stemt; der havde været omfattende tysk valgsnyd og afstemningskampen havde været alt for kort. Det var også uretfærdigt, at der blev stemt i to zoner, for hvis der alene havde været én stor afstemningszone, ville der have været et samlet dansk flertal. *Politiken* og i mindre grad *Social-Demokraten* erkendte, at der havde været tysk valgsnyd, og at det var uretfærdigt, at hovedparten af de tilrejsende kom sydfra, men det ændrede ikke på, at der var et stort tysk flertal i Flensborg og det øvrige zone 2. Regeringsaviserne var også stærkt uenige i, at et Flensborg lige syd for den nye grænse, ville være farligt for Sønderjylland og Danmark. Det ville være langt farligere, hvis byen kom med til Danmark på trods af afstemningsresultatet. Endelig gjorde *Social-Demokraten* gældende, at det ville kræve mange danske soldater og politifolk til at holde ro i Flensborg, hvis byen blev dansk, fordi den tyske befolkning ville yde kraftig modstand.

I den sidste fase var det især debatten om en mulig internationalisering af Flensborg, som udspandt sig. Det hang sammen med vedholdende rygter om, at kommissionen ville anbefale at Flensborg og zone 2 tilfaldt Tyskland. De konservative aviser advarede imod tysk hævn over for de danskere, der endte syd for grænsen, og sendte bønkrifter

til den danske rigsdag for at få den til at anmode første verdenskrigs sejrende magter om at Flensborg i en årrække skulle være en international by. Regeringspartierne var imod en sådan løsning; formelt fordi fredstraktaten ikke åbnede for en sådan løsning, men reelt fordi de forventede, at det ville skabe fortsat uro om det slesvigske spørgsmål, og dermed også om Sønderjylland.

Når avisartiklerne læses hundrede år efter deres udgivelse virker mange af dem skingre i tonen, ligesom især mange af de konservative avisers argumenter kan virke desperate og i modstrid med principperne om den nationale selvbestemmelsesret. Aldrig så mange beregninger kunne skjule, at der var et stort tysk flertal i Flensborg og zone 2, og at en indlemmelse af området ville have været udemokratisk. Omvendt kan der argumenteres for, at H.P. Hanssens og Zahle-regeringens krav om en bloc-afstemningen i zone 1 førte til, at der var områder med stort tysk flertal, som kom med til Danmark, og at det heller ikke var fuldstændigt i overensstemmelse med princippet om den nationale selvbestemmelsesret. Under alle omstændigheder var de konservative avisers kampagne for at få Flensborg med til Danmark, eller i det mindste at få den internationaliseret, medvirkende til, at Zahle-regeringen blev væltet. Det åbnede for, at den nye Venstre-regering under Niels Neergaards ledelse i 11. time kunne forsøge at få gennemført internationaliseringen. Processen med en grænse nord om Flensborg var imidlertid så fremskredet, at regeringsskiftet ikke fik afgørende indflydelse på den nye grænsedragning.

KILDER

Rigsarkivet (RA)
UM 1909-45 – 7B 38c. Udklipsarkivet er digitaliseret og tilgængeligt under kil-

depakken "Genforeningen", <https://www.sa.dk/ao-soegesider> (hentet i dagene 1.-7. april 2020).

LITTERATUR

Fink, Troels: *Da Sønderjylland blev delt 1918-1920. Bind 1-3*. Aabenraa 1979.
Hansen, Hans Schultz: *Genforeningens arktitekt. H. P. Hanssen 1914-1936*. Aabenraa 2020.
Iversen, Peter Kr.: "'Den nordslesvigske Gruppe's og 'Det sønderjyske Venstre's forhandlingsprotokol 1920.'" *Sønderjyske Årbøger* 1970, s. 87-108.
Jespersen, Knud J.V.: *RYTTERKONGEN – Et portræt af Christian 10*. København 2007.
Jespersen, Knud J.V.: "Christian X og Sønderjylland". *Sønderjyske Årbøger* 2013, s. 161-184.

Kaarsted, Tage: *Påskekrisen 1920*. Aarhus 1968.
Kaarsted, Tage: *Storbritannien og Danmark 1914-1920*. Odense 1974.
Lundgreen-Nielsen, Kay: "De allierede og det slesvigske spørgsmål på fredskonferencen i Paris 1919". Johansen, Hans Chr. M.fl. red.: *Om Danmarks historie 1900-1920. Festskrift til Tage Kaarsted*. Odense 1988, s. 189-210.
Thomsen, Niels: *Dagbladskonkurrencen 1870-1970. Politik, journalistik og økonomi i dansk dagspresses strukturudvikling*. København 1972.

NOTER

- 1 I artiklen skelnes der ikke mellem debatten om Flensborgs og om hele afstemningszone 2's indlemmelse i Danmark, idet Flensborg var det afgørende tema.
- 2 Fink, 1979 og Schultz Hansen, 2020.
- 3 Kaarsted, 1968 og Jespersen, 2007 og 2013.
- 4 Kaarsted, 1974 og Lundgreen-Nielsen, 1988.
- 5 Kaarsted har behandlet denne problematik i "Påskekrisen 1920" fra 1974.
- 6 I artiklen benyttes Niels Thomsens doktorafhandling fra 1972 om de danske dagblade til at bestemme avisernes politiske baggrund.
- 7 RA – UM 1909-45 – 7B 38c. Udklipsarkivet er digitaliseret og tilgængeligt under kildepakken "Genforeningen", <https://www.sa.dk/ao-soegesider> (hentet i dagene 1.-7. april 2020).
- 8 <http://www2.statsbiblioteket.dk/mediestream> (hentet i dagene 1.-15. april).
- 9 Læs Hans Schultz Hansens artikel "Da grænsen blev trukket" i denne årbog

- for baggrunden for Aabenraa-resolutionen.
- 10 Dette afsnit er baseret på Fink, 1979, som meget detaljeret har beskrevet forløbet, og der henvises til hans arbejde for en grundigere gennemgang.
 - 11 Ernst Christiansen gik i udgangspunktet ind for, at hele Slesvig ned til Dannevirke, skulle med til Danmark, men efter fredstraktaten blev underskrevet i juni 1919 var han aktiv inden for Flensborg-bevægelsen.
 - 12 *Vestjyllands Social-Demokrat*; 15.3.1920, "Flensborg og hele 2. zone er afgjort tysk". Avisen blev udgivet i Esbjerg, og chefredaktøren var J.P. Sundbo, der var medlem af Folketinget og kendt for sine skarpe holdninger og spidse pen.
 - 13 *Demokraten*; 19.3.1920, "Den fine pøbel".
 - 14 *Aalborg Amtstidende*; 18.3.1920, "Den planlagte grænse". *Aalborg Amtstidende* var den Venstre-avis, der klarest gik ind for at Flensborg skulle med til Danmark, mens mange andre Venstre-

- aviser var imod efter zone 2-afstemningen.
- 15 *Ringsted Folketidende*; 20.3.1920, "En misforståelse".
- 16 *Roskilde Dagblad*; 20.3.1920, "Flensborg kampagnen".
- 17 *Sorø Amts Tidende*; 17.3.1920, "Slut kreds om flensborgerne".
- 18 *Sorø Amts Tidende*; 27.3.1920, "Kain, hvor er din broder?".
- 19 *Landmandstidende*; 24.3.1920, "Vil den danske regering modsætte sig en sådan ordning?".
- 20 Den internationale Kommission blev nedsat som en følge af fredstraktaten i Versailles i 1919, og den havde til opgave at sikre, at afstemningerne blev retfærdigt gennemført. Kommissionen skulle efter afstemningerne indstille til de sejrende magter, hvordan den nye dansk-tyske grænse skulle forløbe.
- 21 Fink, 1979.
- 22 *Jyllandsposten*; 16.3.1920, "Afstemningen".
- 23 *Nationaltidende*; 13.3.1920, "Arbejdet for Flensborg fortsættes efter afstemningen" og "Betydningen af Rigsdagens beslutning i går".
- 24 *Nationaltidende*; 18.3.1920, "I hvis hænder ligger Flensborgs skæbne?".
- 25 Ibid.
- 26 *Berlingske Tidende*; 15.3.1920, "Det sidste skridt imod afgørelsen".
- 27 *Berlingske Tidende*; 21.3.1920, "Danmark og kommissionen".
- 28 *Politiken*; 16.3.1920, "Ro eller fortsat agitation".
- 29 *Social-Demokraten*; 16.3.1920, "Den nationale løsning".
- 30 *Østsjællands Folkeblad*; 16.3.1920, "Afstemningen i 2den zone" og 17.3.1920, "Efter folkeafstemningen".
- 31 *Berlingske Tidende*; 21.3.1920, "Danmark og kommissionen".
- 32 *Landmandstidende*; 24.3.1920, "Flensborg international?".
- 33 *Nationaltidende*; 17.3.1920; "Danskhedens stilling i Flensborg og omegn". Kortet blev også trykt i *Aalborg Amtstidende* 18.3.1920.
- 34 *Nationaltidende*; 19.3.1920, "Tal der taler".
- 35 *Politiken*; 18.3.1920, "Nyt falskneri i *Nationaltidende*" og "De danske i Flensborg".
- 36 Fink, 1979, har flere steder beskrevet, hvordan en kreds af tysksindede erhvervsmand i Flensborg, heriblandt især Mathias Hübsch, valgte at støtte den danske side i afstemningskampen, blandt andet i bind 1, kapitel 26 "Nyorientering i Flensborg", s. 214-223.
- 37 *Social-Demokraten*; 19.3.1920, "Patriotisme forrentet med 750 procent".
- 38 *Østsjællands Folkeblad*; 17.3.1920, "Efter folkeafstemningen".
- 39 *Aalborg Amtstidende*; 19.3.1920, "Krænkelse af stemmeretten?".
- 40 *Social-Demokraten*; 16.3.1920, "Den nationale løsning".
- 41 *Ringsted Folketidende*; 20.3.1920, "En misforståelse".
- 42 *Berlingske Tidende*; 15.3.1920, "Det sidste skridt imod afgørelsen".
- 43 *Nationaltidende*; 17.3.1920, "Det tyske valgtryk og de tyske valgnydier".
- 44 *Nationaltidende*; 26.3.1920, "Indbildte bånd".
- 45 *Nationaltidende*; 19.3.1920, "Valgsnyderierne".
- 46 *Politiken*; 20.3.1920, "Valgsnyderierne i 2. zone".
- 47 Ibid.
- 48 *Ekstrabladet*; 22.3.1920, "Striden".
- 49 *Frederiksborg Amts Avis*; 16.3.1920, "Resultatet" og "Flensborg".
- 50 *Østsjællands Folketidende*; 17.3.1920, "Efter folkeafstemningen".
- 51 *Social-Demokraten*; 21.3.1920, "Folkefred eller evig krig?".
- 52 *Fyns Venstreblad*; 16.3.1920, "Afslutningen".
- 53 *Nationaltidende*; 22.3.1920, "Faren for 1. zone vokser". Angående debatten om Tredje-linjen se nedenfor.
- 54 *Aalborg Amtstidende*; 24.3.1920, "Flensborg hjem".
- 55 *Social-Demokraten*; 19.3.1920, "Patriotisme forrentet med 750 procent".
- 56 *Ekstrabladet*; 20.3.1920, "Uhyggelige rygter. Patriotier eller spekulanter?".
- 57 *Berlingske Tidende*; 20.3.1920, "En tilkendegivelse om 2den zone".
- 58 *Berlingske Tidende*; 22.3.1920, "De kristne og 2. zone".
- 59 *Aalborg Amtstidende*; 22.3.1920, "Kristelig moral og Flensborg". Venstreavisen, *Herning Folkeblad*, bragte også et fyldigt uddrag af *Holbæk Amtstidendes* artikel

- 24.3.1920 i "Kristelig moral og Flensborg".
- 60 *Ekstrabladet*; 23.3.1920, "Striden".
- 61 Fink, 1979, bind 3, s. 47-54.
- 62 *Nationaltidende*; 23.3.1920, "Danmark over for et enten-eller".
- 63 *Aalborg Amtstidende*; 19.3.1920, "Krænkelse af stemmeretten". Oplysningen om at der var tysk flertal i Tønder, Aabenraa og Sønderborg var indsat som en forklarende note.
- 64 Man skal dog tage i betragtning, at det samlede antal tyske stemmer i Flensborg var langt højere end antallet i Tønder og Højer, fordi byen var meget større.
- 65 *Politiken*; 25.3.1920, "Tiedjes danske allierede". To dage senere – 27.3.1920 – bragte *Politiken* artiklen "Pastor Tiedjes danske allierede", der indeholdt de samme argumenter.
- 66 *København* var en nationalkonservativ avis, der også deltog aktivt i Flensborgkampagnen.
- 67 *Social-Demokraten*; 24.3.1920, "Dumheden fra 64 – skal den gøres om igen?".
- 68 *Nationaltidende*; 22.3.1920, "Faren for 1. zone vokser". Dagen forinden var det samme argument blevet præsenteret i artiklen "Den alvorlige fare for 1. zone".
- 69 *Berlingske Tidende*; 23.3.1920, "Den danske regering og Tiedje-linjen".
- 70 *Berlingske Tidende*; 26.3.1920, "Den danske besættelse af 1ste zone".
- 71 *Politiken*; 26.3.1920, "Første zones besættelse".
- 72 *Politiken*; 19.3.1920, "Rygterne om et engelsk protektorat stammer ikke fra kommissionen".
- 73 *Fyns Social-Demokrat*; 20.3.1920, "Flensborg og 2. zone".
- 74 Det skal ses i sammenhæng med Kappuppet i Tyskland, der på dette tidspunkt næsten var slået ned.
- 75 *Landmandstidende*; 24.3.1920, "Flensborg international?".
- 76 *Berlingske Tidende*; 26.3.1920, "Den internationale Kommissions indstilling. Rygter om at Flensborg foreslås overgivet til Tyskland".
- 77 *Berlingske Tidende*; 27.3.1920, "Flensborgs nødråb".
- 78 *Nationaltidende*; 27.3.1920, "Skal de svigtes i den bitreste nød?".
- 79 *Nationaltidende*; 28.3.1920; "Flensborgerne henvender sig til Rigsdagen". Henvendelsen findes også hos Jessen, 1938, bind 2, bilag 335, s. 398.
- 80 *Nationaltidende*; 7.4.1920, "Flensborgs 2. zones internationalisering. Der samles i Flensborg underskrifter på en fra tysk side fremkommen petition om Internationalisering".
- 81 *Berlingske Tidende*; 10.4.1920, "Spørgsmålet om Flensborgs internationalisering".
- 82 *Nationaltidende*; 14.4.1920, "Mellem-slesvig som stødpudestat".
- 83 *Social-Demokraten*; 26.3.1920, "Flensborg-spørgsmålet faktisk afgjort".
- 84 *Vestjyllands Social-Demokrat*; 26.3.1920. Artikel uden overskrift.
- 85 *Politiken*; 8.4.1920, "Mødet på Folkehjem og grænsespørgsmålet". Den var skrevet på baggrund af en artikel i *Hejmdal* dagen før.
- 86 Iversen, 1970, s. 89-96 og Schultz Hansen, 2020, s. 142-43.

Zusammenfassung

In den ersten Wochen nach der Volksabstimmung am 14. März 1920 in der Abstimmungszone 2 gab es in den reichsdänischen Zeitungen einen heftigen Meinungsstreit. Die Debatte betraf Flensburg- sollte die Stadt, unabhängig vom Abstimmungsergebnis, zu Dänemark gehören, sollte sie in Deutschland bleiben oder eventuell unter internationaler Kontrolle verwaltet werden? Die Argumente für und wider waren nicht neu, wurden aber nach der Abstimmung schärfer formuliert als vor dem 14. März. Grosse bürgerliche Zeitungen wie *Berlingske Tidende* und *Nationaltidende*, versuchten in einer Reihe von Artikeln die Abstimmungsergebnisse zu misskreditieren. Es wurde postuliert, dass von deutscher Seite Wahlbetrug stattgefunden hatte, und das die ganze Abstimmung ungerecht gewesen sei. Die konservativen Zeitungskampagne wegen der Flensburg-Frage hatte auch zum Ziel, die radikale Zahle-Regierung zu kippen, da man der Ansicht war, diese sei das grösste Hindernis darin, Flensburg mit Dänemark wiederzuvereinigen.

Die regierungsfreundlichen Zeitungen *Politiken* und *Social-Demokraten* versuchten hingegen, die öffentliche dänische Meinung darin zu überzeugen, dass eine dänische Übernahme von Flensburg undemokratisch wäre, und dass es für Dänemark und das wiedervereinigte Sønderjylland gefährlich werden könnte.

”Der skal lægges megen vægt på dansk musik”

AF MARTIN CORFIX

Ved Genforeningen stod Krigsministeriet over for en udfordring: Den danske soldat skulle under stor bevågenhed vende tilbage til Sønderjylland i maj 1920 og blev formeret i Sønderjysk Kommando, der skulle afløse de engelske og franske troppeafdelinger, der siden januar 1920 havde holdt Nordslesvig besat. De danske soldater og officerer i Sønderjysk Kommando var de første, der kom til Sønderjylland, og som sådan de første repræsentanter for det officielle Danmark før de egentlige genforeningsfestligheder den 10. juli. Chefen for Sønderjysk Kommando, oberst Carl C.F. Moltke, forudså, at dansk militærmusik og sang ville blive en væsentlig faktor ved indtoget i de sønderjyske garnisoner.

Indledning

Den danske soldats tilbagevenden til Sønderjylland i maj 1920 blev et sandt triumftog, der hundrede år efter er et næsten glemte kapitel i genforeningshistorien, hvor kun Christian X's ikoniske ridt over grænsen er blevet stående som hovedbegivenheden. Minderne – både civile og militære – blev dog lang tid efter holdt i live i de mange erindringer og øjenvidneskildringer, hvor det netop bekræftedes, at manden bag Sønderjysk Kommandos formering havde set helt rigtigt; det var regimentsmusikkorpserne, der kom til at ”bære” begivenhederne med deres festlige, danske musik under indtogene i Sønderborg, Haderslev, Aabenraa og Tønder. Og i tiden der fulgte, blev de forskellige musikkorps' naturlige opgave – med oberst Carl C.F. Moltkes ord: ”Der skal lægges megen vægt på dansk musik” – at være med til at konsolidere det nationale, sproglige og kulturelle fællesskab, Sønderjylland havde med Danmark.

Sjældent hører vi i dag om oberst Moltke og hans blik for det genforeningsfremmende i brugen af dansk musik, eller vi stifter bekendtskab med navnene bag hærens musikkorps; musikdirigenterne og militærmusikerne. De var hurtigt glemt i genforeningsbilledet. Glemte er også, at datidens professionelle musik i garnisonsbyerne var militær og som sådan en kulturfaktor. Det var før, der var tænkt på landsdelsorkestre, idet landets eneste to symfoniorkestre befandt sig i hovedstaden. Derfor var regimentsmusikkens koncerter på torvet også – billedligt talt